

एप्रिल 2002

Rs. 10/-

चांदोबा

Kriya
Creative
Sound

What is the serpent Mahavishnu lies on?
Who wrote the Thiruppavai?
What is the name of the discus that Mahavishnu holds?

For answers to these and other questions, pick up
A Musical Narration
on
Mahavishnu

Special rendering by
Srinivas
and
Bombay S. Jayashree

The first in the
Heritage for young people
series of audio cassettes.

Supported by
CHANDAMAMA and **MELTRAC**

Available
on
Cassettes

8 / 68

राक्षसाचे पुण्यकार्य

संपत्तीच्या शोधाला असलेला दुष्काण हिंडत हिंडत दंडकारण्यात पोचला. तिथे एका राक्षसाने त्याला कैद केले. भीतीने तो थरथर कांपू लागला. राक्षसाने त्याला धीर दिला व त्याची समजूत घालताघालता आपली कट्टाणी सांगितली. "कित्येक वर्षांपासून मी फक्त माणसे आणि प्राणी खातो आहे. आणि अगदी निकृष्ट जीवन जगतो आहे. एकदा एक ऋषिवर मला भेटले. मी त्यांना माझे दुःख सांगितले. मी त्यांना नम्रतापूर्वक सांगितले की मला या राक्षसजन्मातून मुक्ती द्या आणि मला मनुष्य जन्म प्रदान करावा. ऋषींनी माझी प्रार्थना ऐकली आणि मला आश्वासन दिले की जर मी कांहीतरी पुण्यकार्य केले तरच मी मनुष्यजन्म घेण्यास योग्य ठरेन अशी शपथता आहे."

आपली कथा सांगून राक्षसाने दुष्कामला म्हटले, "तुला पाहून मला असे वाटायला लागलेय की पुण्यकार्य करण्याचा समय अगदी जवळ येऊन

ठेकठा आहे. माझी शक्ती अमोघ आहे. बोट, तुला काय हवीय?"

दुष्कामला बाहेल की आता त्याला निश्चितच संपत्ती मिळेल. ती संपत्ती कुठे सापडेल ते राक्षसाला विचारायचं त्याने ठरवले.

"जरे सांग, संपत्तीशी तुला कसलं देणघेण आहे? जर तू खोदं बोललास तर मी दाखवीन ती संपत्ती कांती तुझ्या नजरेस पडणार नाही." राक्षस म्हणाला.

दुष्कामने उत्तर दिलं, "संपत्ती मिळाल्यानंतर मी श्रीमंत होईन. त्या घनाचा उपयोग करून मी शक्तिशाली मह्द योद्ध्यांचे पालनपोषण करीन. जे जे मला विरोध करतील, माझे म्हणणे ऐकणार नाहीत, त्या सर्वांना मी पिढून काढीन आणि त्यांचा पाणउतारा करीन. ज्या विशालाक्षीवर माझं प्रेम आहे, तिच्याशी मी विनाह करीन."

"इतक्या लहानशा गोष्टीसाठी संपत्तीची आवश्यकता का आहे? मह्द योद्धे कशांना हवेत रे? ज्या विशालाक्षीवर तुझे प्रेम आहे, तिचे मन

- महेश गंगस -

गोड बोलून मी बळवीन, आणि तुझ्याशी लग्न करायला तिला रात्री करीन," राक्षस म्हणाला.

"परंतु ज्याचा पहिला विवाह झालेला आहे अशा पुरुषाशी विवाह करण्यास विशालाक्षी तयार होणार नाही, माझी दुसरी पत्नी बनण्यास ती कस्यपि होकार देणार नाही." दुष्कामने उत्तर दिले.

त्यावर आश्चर्य व्यक्त करीत राक्षस म्हणाला, "म्हा तुझ्या पहिल्या पत्नीचे काय झाले? ती आता कुठे आहे?"

राक्षसाच्या या प्रश्नाने दुष्काम गोंधळून गेला. त्याने चांचरत सांगितले, "मी ग्रामदेवीसाठी तिचा बळी दिला. मला एका मांत्रिकाने सांगितलं होतं की असं केल्यामुळे माझ्या घरांत पैशाचा पाऊस पडेल, पण तसा पाऊस कांही पडला नाही. जेव्हा शिपायांना हे कळलं, तेव्हा ते माझ्या पाठीमागे लागले. त्यांच्याबद्दल सुटका व्हायलादेखील मला धन हवंच आहे. म्हणून मला ती संपत्ती दाखवाच."

"मनुष्याला पुनर्जन्म देण्याची शक्ती माझ्यात आहे. मी तुझ्या पत्नीला पुनर्जन्म देऊ शकेन. तुझ्या सान्या काळज्या वूर लेवील. मी बरोबर सांगतोय ना? असं करं का मी?" राक्षसाने विचारले.

"जर माझी पत्नी जिवंत झाली तर मला विशालाक्षीशी विवाह करता येणार नाही." दुष्कामने सांगितलं.

"अरे दुष्टा, तू मनुष्य बाटल नाहीस. माझ्या-सारख्या राक्षसापेक्षाही तू जास्त बाईट, अधम, पापी आणि नीच आहेस. तुला चांगला मानव बनवण्याचा मी फार प्रयत्न केला होता. चांगल्या मानवाला मदत करणं हे पुण्यकार्य समजले जातं. पण आता मला स्पष्ट कळून चुकलंच, कीं आजदेखील मला हे पुण्यकृत्य करता येणार नाही. आणखी एक विमसापी वाट पाहण्यासाठी मी आता तुलाच खाऊन टाकतो आणि माझी प्रकृ भोगतो." असं म्हणून राक्षसाने दुष्कामला उचलून आपल्या तोंडात टाकलं.

दुसऱ्याच क्षणीं ते ऋषीवर तिथे आले व म्हणाले, "दुष्कामसारख्या बाईट माणसाला संपवून तू पुण्यकार्यच केलेलं आहेस. अशा तऱ्हेने नकळत तू इतर कितीतरी चांगली कृत्ये केली आहेस. पण आज जे तू केले आहेस, ते सर्वात उत्तम पुण्यकृत्य आहे. आता तुला राक्षसजन्मातून मुक्ती मिळाली आहे. त्वंकरच तुला मनुष्यजन्म मिळेल. तू धन्य आहेस." असं म्हणून ऋषी अंतर्धान पावले.

एप्रिल २००२

10

चांदीचा

माया सरोवर

2

(जयशील होण्यासाठी, मध्यरात्री त्याला कुण्याचा तरी केविलवाणा आवाज ऐकू आला तेव्हा तो जागा झाला. स्मशानांत एका विचित्र आकाराच्या व्यक्तिचे शिर त्याने घडावेगळे केले. नंतर तो एका जयळच्या घरांत गेला. तिथे एक म्हातारी स्त्री राहत होती. जेव्हा तो तिच्याशी बोलत होता तेव्हा शिरपनगाचा शिपाई दोघांजणंबरोबर तिथे आला आणि दार ठोठावू लागला. त्यानंतर...)

म्हातारी दाराजवळ आली, ती थबकती व तिने जयशीलला विचारले, "बाळ, तू कांही अपराध केला आहेस का? शिपायांपासून बचाव करण्यासाठी म्हणून तर तू इथे आसरा घ्यायला आला नाहीस ना?"

"आई, मी असा कोणताही अपराध केवला नाही. जगण्यासाठी, आपले पीट भाण्यासाठी मी इकडेतिकडे हिंडतो आहे. मी नोकरी शोधतो आहे." जयशील म्हणाला.

म्हातारीने त्याच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवला. तिची खात्री पटल्यानंतरच तिने दरवाजा उघडला.

नगररक्षकाने दारांत थांबून विचारले, "आजी

बाई, स्मशानाचा पहारेकरी आणि एक सिद्धसाधक यांच्यात भांडण झाले. ते भांडण सोडवण्यासाठी मला इथे यावं लागलं. तुझ्या घरांत एखादा तरुण शिरला आहे का? त्याच्या कमरेला तलवार लटकते आहे!"

जयशील लागलीच पुढे आला. त्याला पाहताच स्मशानाच्या पहारेकऱ्याचा मुलगा ओरडापला लागला, "हा बघा, यानेच माझ्या बडवांचे मस्तक छाटले होते." त्यावर सिद्धसाधक नाराज होऊन म्हणाला, "अरे मूर्खा, तुझ्या बडवांना मेलेवे कां समजतो आहेस? ते तर जिवंत आहेत. एकदा मेलेला माणूस कधी जिवंत होतो तरी का? या तरुणाने आपल्या

- चांदीचा -

अद्भुत तलवारीने ज्याला मारलं, ते तुझे वडील नव्हते तर तो काल होता, तुझ्या पित्यावर त्याचे वशीकरण झाले होते. त्याच्या तोंडूनच हे रहस्य मला समजले आहे.”

नगरक्षकाने त्या दोघांना बरडानले आणि जयशीलच्या दिशेने वळून तो कांही बोलणार, तितक्यांत जयशील त्याला सांगायला लागता, “महाशय, माझं नांव जयशील आहे, मी अमरावती नगराचा रहिवासी आहे. स्मशानांत एका विचित्र आकाराच्या व्यक्तीने माझ्यावर ब्रडप घालण्याचा प्रयत्न केला. स्वतःचा बचाव करण्यासाठी मी त्याचे डोकें उडवले, आणि ते कार्य मला नाईलाजाने करावे लागले.”

“तू कालचे नव्हे, तर माझ्या पित्याचे डोकें उडवले होतेस. जेव्हां मला समजलं कीं पहाटे त्यांना मारल गेलं, तेव्हां मी त्यांना स्मशानांत घेऊन आलो. जेव्हां मी लांकडे आणायला बाहेर गेलो होतो, तेव्हां कुणा देवतेच्या कृपेने ते पुन्हां

जिवंत झाले. जेव्हां मी परत येत होतो तेव्हां मी तुला त्याचं डोकें छाटताना प्रत्यक्ष माझ्या डोक्यांनी पाहिलंय.” स्मशानाच्या पहारे-काऱ्याच्या मुलाने कडबट स्वरांत सांगितले.

“अरे पोरा, ते भ्रंत कुणाचं आहे तेदेखील मी पाहिलं नव्हतं. मी आपल्या मंत्रशक्तीने त्यांत कालला आवाहन केले होते. तेव्हां त्या शवांत प्राण शिरला, कालशी मी सामना करू शकलो नाही आणि मी वळून जाऊ लागलो, तेव्हां या तरुणाने कालचे शिर धडापासून अलग केले आणि माझे रक्षण केले.” सिद्धसाधकाने संतापून सांगितले.

नगरक्षक हंमस जयशीलला म्हणाला, “तू आपलं नांव जयशील सांगितलंस ना? हे दोघे चाऱ्यांच तास या गोष्टीवर विनाकारण वितंडवाद करीत बसले आहेत. माझं डोकें उडवलंस यांनी! तू ज्याचं डोकें उडवलंस तो कोण आहे हे त्यांच्या अजून लक्षांत येत नाही. मला वाटतं याच्यामगे कांहीतरी रहस्य आहे. याचा निर्णय मंत्रीच करतील. चला, तुम्ही तिघेही माझ्याबरोबर चला.” आणि तो तिघांनाही घेऊन निघाला.

जेव्हां ते राजवाड्याच्याजवळ येऊन पोचले तेव्हां मंत्रीही त्यावेळेस राजवाड्यांत शिरत होते. नगरक्षकाने त्यांना सर्व कांही सविस्तर सांगितले.

सारी हकीकत लक्षपूर्वक ऐकल्यानंतर मंत्रांनी थोडा वेळ विचार करून म्हटले, “वैद्य व नातेवाईक यांची छात्री होती कीं स्मशानाचा पहारेकरी मेलेला आहे. तेव्हां तो पुन्हां जिवंत होणे अशक्य आहे. सिद्धसाधकाच्या म्हणण्यानुसार त्याच्या शरीरांत कुणा कावने प्रवेश केला असावा. कांहीही असो, तो जिवंत झाला आणि विह्वलित लागला. तेवढ्यांत एका प्राण्याने शिर

या युवकाने छारले. याचा अर्थ असा होतो कीं हा तरुण खुनी आहे, पण...” एवढं बोलून मंत्री थांबला.

या ‘परंतु’चा फायदा घेऊन जयशील म्हणाला, ‘महोदय, आपले संरक्षण करण्याच्या उद्देशाने जर शत्रूला मारवें, तर तो गुन्हा कसा होईल?’

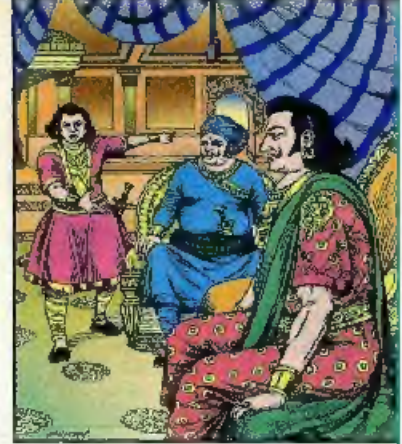
“हो, हो, तुम्हा हा युक्तिवाद अगदी बरोबर आहे.” मंत्री म्हणाला. त्याला वाटलं. चला, आपल्या खंय्यावरचा भाग तर उतरला.

त्यांना मंत्र्याने तिथंच थांबायला सांगितलं आणि राजाला भेटण्यासाठी तो एकटाच निघाला. त्या वेळेला कनकाक्ष राजाशी सेनाध्यक्षांचा मुलगा मंगलवर्मा बोलत होता. मंत्र्याला पाहताच राजा म्हणाला, ‘महामंत्री, राजकुमार व राजकुमारीचा तपास करण्याची परवानगी मंगलवर्मा मागतो आहे. तुमचं काय मत आहे?’

“महाराज, मी जयशील नांवाच्या एका तरुणाला भेटलोय. तो फारच धाडसी व पराक्रमी आहे. त्याच्याजवळ अद्भुत व अलौकिक शक्ती आहेत. त्याच्या तलवारीत अमोघ शक्ती भरलेली आहे हेही मला समजलंय.” मंत्री म्हणाला.

मंत्र्याचे बोलणें ऐकून राजा विचारांत पडला. मंगलवर्मा मात्र मनांतल्या मनांत मंत्र्याक नाराज झाला, त्याला आपली नाराजी लपवता अली नाही. तो कटु स्वरांत बोलू लागला, “हा जयशील कुलीन वंशातला आहे का? जी राजपुत्र व राजकुमारीला शोधून काढील त्याला महाराजांनी अर्धे राज्य देण्याची घोषणा केली आहे. तो या घोष्यतेचा तरी आहे का?”

या विसंगत प्रश्नावर चिडून जाऊन मंत्री

म्हणाला, “युवराज व युवराणीचं अपहरण करणारे मानव आहेत, दानव आहेत कीं देवता आहेत, वाचीच माहिती जपून आपल्याला मिळवेली नाही! अशा विषम परिस्थितीत त्यांना शोधून आणण्याची हिंमत जो दाखवतो, तो निश्चितच शक्तीशाली, पराक्रमी व योग्य असेल. अशा शूर वीराला अर्धे राज्य देणे अवश्य उचित आहे, तो याला लायक आहे.”

“त्याच्या तलवारीची शक्ती अमोघ व अद्भुत आहे, पण कशावल्न? ती तलवार मला एकवार दाखवा. मी तिची पारख करीन.” मंगलवर्माने म्हटले.

त्याच्या म्हणण्याला दुजोरा देत कनकाक्ष राजा म्हणाला, ‘मंत्रीजी, जयशीलच्या तलवारीची परीक्षा काण्याची संधी मंगलवर्माला चायता द्या. जर खरोखरीच ती तलवार शक्तीने भारलेली आहे असं सिद्ध झालं, तर या तरुणाला

इनाम दिलं जाईल व आपल्या दरबारांत नोकरी देण्याची व्यवस्थादेखील केली जाईल."

"कौणत्या प्रकारची परीक्षा महाराज?" मंत्र्याने विचारलं.

"आमच्या वनसंग्रहालयाच्या अधिकाऱ्यांना संगीत की दोन वाघांना पिंजऱ्यात बंदिस्त करून घेऊन या. या अमोघ शक्तिशाली तलवारीने मंगलवर्मा या वाघांशी सामना करेल." कनकाक्ष राजाने सांगितलं.

मंत्र्याने सांगितल्यावर जयशीलने आनंदाने आपली तलवार मंगलवर्माकडे सोपवली. तबकरच पिंजऱ्यांत बंद केलेले वाघ मैदानांत आणले गेले. या मैदानाच्या चारी विशांना उंचउंच भिंती होत्या. अधिकाऱ्यांनी मंगलवर्माला सावधान केले आणि वरून पिंजऱ्याचे दरवाजे खोलले. राजा, मंत्री व जयशील वरती बसून लक्षपूर्वक पाहिले होते. खोन्ही वाघ जोरजोराने गुरगुरायला लागले, आणि मंगलवर्माच्या दिशेने पुढे येऊ लागले.

एप्रिल २००२

सेनापतीचा मुलगा असल्यामुळे मंगलवर्मा खद्दगयुद्ध व धनुर्विद्यांत पारंगत होता. पण जेव्हा त्याने पाहिलं की दोन्ही वाघ जवळ पसरून त्यांच्या दिशेने येत आहेत, तेव्हा तो भिजून गेला.

वरती बसून हे दृश्य पाहिले असलेल्या जयशीलला वाटलं की किमान आपला प्राण वाचवण्यासाठी तरी मंगलवर्मा तलवारीचा उपयोग करील, पण भेदरलेला मंगलवर्मा थिजल्यासारखा उभा राहिला होता, भीतीने गारठला होता. त्याला प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने जयशीलने ओरडून सांगितलं, "मंगलवर्मा, तुझ्या हातातली तलवार आहे ना, तिच्यात अमोघ शक्ती आहे. भिजे नकोस. त्या तलवारीने वाघांच्याला वार का."

दुसऱ्याच क्षणी एक वाघ मंगलवर्माचा चानून आला आणि आपल्यापंजने खांचावर एक फटका मारला. जखमी मंगलवर्माला वाटलं की आता आपला मृत्यू अटळ आहे. त्याने धैर्य एकबटून ती तलवार वाघाच्या पोटांत खुपसायचा प्रयत्न केला; परंतु धावरल्यामुळे त्याच्या हातातून तलवार जमिनीवर गळून पडली.

सिद्धसाधकाने संकटाचा अंदाज जाणला. तो जोराने ओरडायला लागला, "वीर युवक जयशील!"

जयशीलने राठ्या बाजवत त्या दहा हात उंचीच्या भिंतीवरून चपळाईने मैदानांत वाघांच्यासमोरच उडी घेतली व जमिनीवर पडलेली तलवार त्याने उचलून हातांत पकडली.

कनकाक्ष राजाने जयशीलच्या साहसाबद्दल आश्चर्य व्यक्त करीत म्हटलं, "वा, काय हे धाडस! अशा तरुणाला मदत केली तर आपण युवराज व युवराज्ञीला जख्म शोधून काढू शकू."

14

चांदोबा

तेवढ्यांत पायाने जमीन उकरत जयशील जाणूनबुजून चार पायलें मागे गेला. एका वाघाने त्याच्या दिशेने चाल केली. संधी साधून जयशील एक पाऊल पुढे आला आणि त्याने आपली तलवार वाघाच्या छातीत खुपसली.

वाघ तडकडत जमिनीवर कोसळला. आपल्या मित्राची ही असह्य अवस्था पाहून दुसरा वाघ ध्याघला व मगेमागे जाऊ लागला. पिंजऱ्याचे दार उघडव होते त्यात जाऊन तो बसला.

वरून कनकाक्ष राजाच्याबरोबरच्या सर्व प्रेक्षकांनी आनंदाने राठ्यांचा कडकडट केला.

तो आवाज ऐकून इतका वेळ होठे घट्ट मिटून बसलेल्या मंगलवर्माने होठे उघडले. मेलेल्या वाघाकडे व पिंजऱ्यात पडलेल्या दुसऱ्या वाघाकडे पाहून त्याने एक प्रदीर्घ श्वास घेतला, आणि वरती बघत तो कनकाक्ष राजाला म्हणाला, "महाराज, निश्चितच ही तलवार अद्भुत व अमोघ आहे.

दुर्दैवाने माझ्या हातातून ती निसटली. म्हणून तिच्या शक्तीचा निर्णय मला करता आला नाही. आणि हे काम जयशीलने करून दाखवतं."

"तू बरोबर बोललास, मंगलवर्मा! तुझं दैव तलवारी म्हणूनच केवळ तू वाचलास!" मंत्री धर्ममित्र निश्वास टाकीत म्हणाला.

"मी अगोदरच तुम्हाला सांगितलं होतं. खुद्द कापनेच या तलवारीला आशिर्वाद दिला होता. माझी मदत जे याबरोबर होऊ शकली तर जयशील विश्वविजयी होईल." सिद्धसाधकाने सांगितलं.

"पण इतकी अद्भुत शक्तिशाली तलवार झतांत असूनदेखील मंगलवर्माला कांहीच करता आले नाही." राजाने आपली शंका व्यक्त केली.

मंत्री धर्ममित्राने वरून वांकत जयशीलला सांगितलं, "जयशील, आता ये वर लोका! तुझ्या साहसावर आम्ही फारच खूब झालो आहोत. आमच्या सेनापतीच्या मुलाचे प्राणदेखील तू

चांदोबा

15

एप्रिल २००२

वांचवते आहेत. त्यानंदत तुझे हार्दिक अभिनंदन व तुला धन्यवाद।"

जयशीलने उत्तर दिले, "महाराज, प्रथम वाघाच्या विजयाचे वार बंद करायला सांगा जर मी वरती आलो तर इथे मंगलवर्मा एकठा पडेल. त्याच्याजवळ शस्त्रही नाही। उगीच नसतं सफट कराला ओढवायचं?"

त्यावर सिद्धसाधक मोठ्याने हंस्या आणि म्हणाला, "मंगलवर्माच्या हातांत हत्यार असतं तरी काय उपयोगाचं? असल्या तरुणांच्या हातांत इंद्राचे शस्त्र जरी पडले तरी ते निश्चिंकच ठरायचं।"

मंत्र्याने हात गुठे पसरले आणि जयशीलने त्यांचा आधार घेत वरती चढला. वर पांचल्यावर वागवीच सिद्धसाधकाने त्याला प्रेमाने मिठी मारली व तो म्हणाला, "तू फारच धीरवान आहेस. तुझ्यासारख्या निर्भय पुरुषाला पाहून भीतीदेखील

मागल्यामागे पळून जाईल. कालता आपल्या अधीन करण्यासाठी मला तुझ्या मदतीची आवश्यकता लागेल. त्याचबरोबर राजपुत्र व राजकुमारीला शोधून परत आणण्याचं सामर्थ्य फक्त तुझ्यांतच आहे. त्यामुळे महाराज व महाराणीची समस्या सुटेल आणि ती दोघे या चिंतेतून मुक्त होतील."

त्यानंतर ते सर्वजण खाली उतरले आणि त्यांनी राजाच्या बरोबर राजवाड्यात प्रवेश केला. इतका वेळ प्रवेशद्वारापाशी उभा असलेला पहारेकऱ्याचा मुलगा मोठ्याने ओरडून सांगू लागला, "म्हाप्रभू, माझे वडील मेल्यानंतर पुन्हा जिवंत झाले आहेत, तरीसुद्धा ज्याने माझ्या बडलांना मारून टाकून, त्याच्याकडून मला मोबदला मिळवून द्या."

धर्ममित्र मंत्र्याने त्याच्याकडे वळून पाहिले आणि त्याला आश्वासन देत तो म्हणाला, "तुझे वडील मेले होते त्याबद्दल तू आता काळजी करू नकोस. याच्यामुळे नगरांतल्या सर्व स्मशान-भूमीचा तू मुख्य पर्यवेक्षक आहेस. तुला आता जे वेतन मिळत आहे, त्याच्या दसपट वेतन यापुढे मिळायला लागेल. उगाच भोरडत असू नकोस नि आता इथून निघून जा."

"प्रभू, आपले उपकार मरेंपर्यंत कधी विसरणार नाही वधां. एका बाजूला बडलांच्या मृत्यूचे दुःख होतं, पण त्यांनी जिवंत होऊन पुन्हा त्यांच्या मृत्यू झाला त्याचं जास्तच दुःख झालं होतं. जर ते जिवंत असले तर माझी ही प्रदोचनी पाहून त्यांना आनंद झाला असता" असं म्हणत, डोळे पुसत, ती तिथून निघून गेली. तो गेल्यानंतर राजा, मंत्री, जयशील व सिद्धसाधक दरबारांत पोचले.

कनकाक्ष राजा सिंहासनावर बसून विचार करीत होता. थोड्या वेळानंतर त्याने मंत्र्याला विचारले, "महामंत्री, आता आपण काय करावे? युवराज व राजकुमारीला शोधण्याचे आतापर्यंतचे सारे प्रयत्न निष्फळ ठरले आहेत. जशा परिस्थितीत ही मोहीम धाडसी व शक्तिशाली जयशीलवर सोंपवली तर ठीक होईल नाही का?"

जयशीलकडे पाहून मंत्री कांही बोलणार होता तितक्यांत सिद्धसाधकाने आवेशपूर्ण स्वराने म्हटलं, "उत्तम होईल महाराज. आपल्या मुलांना परत आणण्यासाठी केवळ साहस आणि राक्ती ही पुरेशी नाहीत. त्यांच्या जोडीला अलौकिक ज्ञान असणं देखील अत्यंत आवश्यक आहे. म्हणून जयशीलच्या बरोबर जाण्याची मलाही परवानगी घावी."

जयशीलला सिद्धसाधकाचा हा प्रस्ताव आवडला नाही. म्हणून त्याने विनम्रपुर्वक म्हटलं, "महाराज, माझी एक विनंती आहे."

"हो, हो, अंगदी निःशंकपणे सांग, तुझा विचार ऐकण्यास आमीही उत्सुक आहोत," राजा म्हणाला.

"महाराज, माझा देश सोडून मी इकडे नोकरीच्या शोधात आलो आहे. जर मला एखादी

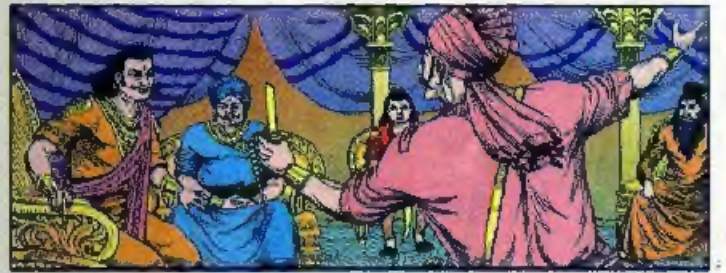
नोकरी मिळाली तर फार बरं होईल. मी आपला सदैव आभारी राहीन."

कनकाक्ष राजाने मांत्र्याकडे पाहिलं व जयशीलला मंत्री म्हणाला, "जयशील, महाराज आपल्या दरबारांत तुला अवश्य नोकरी देतील. तू आतापासून त्यांच्या सेवकांपैकी एक आहेस. आणि राजांज्जेचे पालन करणं हे सेवकांचे सर्वप्रथम कर्तव्य असते."

"निस्वार्थ! मी आपले कर्तव्य पार पाडण्यासाठी सिद्ध आहे. महाराज जी आज्ञा देतील. तिचे मी पालन करीन. जयशीलने तन्मग्न सोंगितले.

त्याच्या उत्तरामुळे प्रसन्न झालेला मंत्री धर्ममित्र म्हणाला, "जयशील, महाराजांची अशी आज्ञा आहे की तू युवराज व राजकुमारीला शोधून आण आणि या कामाला शक्य तितक्या लवकर सुरुवात कर."

तितक्यांत तिथे राजाचा एक सेवक तिथे आला, व एक मोत्यांचा हार व एक तुटकी तलवार दाखवत सांगू लागला, "महाराज, ज्या झाडाखाली युवराज व राजकुमारी नाहीत झाले, तिथे एका भिड्याला घा वस्तू मिळाल्या. त्याचे लोके ठिकाणावर वस्तावेले बाटले. आणि तो वेड्यासारखा बळतों आहे." (अपूर्णा)

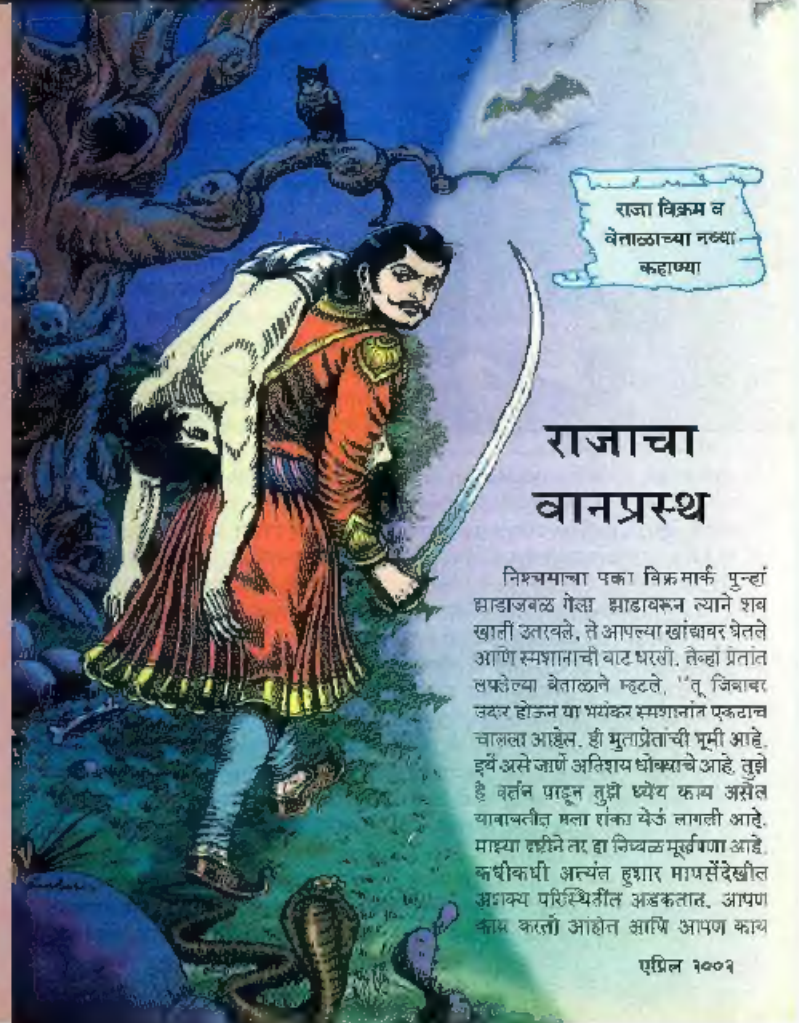
संन्यासाची इच्छा

रामनारायण आपली पत्नी व दोन मुले यांच्याबरोबर सुखसमाधानात राहात होता. पण अचानक त्याच्या मनात संन्यास घेण्याची इच्छा निर्माण झाली. पत्नीने हरत-व्हेने त्याला समजावण्याचा प्रयत्न केला. पण त्याने तिचे काही एक ऐकले नाही.

“संन्यास घेण्याची वृत्ती सर्वांच्यात असतेच असं नाही. तुम्ही मुलं अजून फार लहान आहेत. तू संन्यास घेऊ नकोस.” अनेक लोकांनी त्याला सहज दिला, पण रामनारायण काही आपला हेका सोडीना.

एके दिवशी रामनारायणने घर सोडून जाण्याची तयारी केली, तेव्हा त्याची बायको त्याला म्हणाली, “गार्डेत भूक लागेल, थोडा रानीचा भात जलाम, तो बांधून वेते तो घेऊन जा.”

रामनारायण भान घेऊन निघाला. गार्डेत जेव्हा त्याला भूक लागली, तेव्हा एका झाडाच्या सांखरीत त्याने भाताची पोटळी उघडली. पण त्यात बुरसा भरलेला होता. रामनारायणला आपल्या बायकोचा फारच राग आला. तो तडक घरी परत गेला आणि बायकोला खूप सगावला. “अहो, संन्याशाच्या मनात सांसारिक इच्छा आणि कौटुंबिक बंधन नसावे. त्याच्या मनात तर मनोनिग्रह असला पाहिजे!” पत्नीने त्याची समजूत घातली. आणि मग काय, रामनारायणने संन्यास ध्यायची आपली इच्छाच सोडून दिली!

राजाचा वानप्रस्थ

निश्चयाचा पका विक्रमार्क पुन्हा झाडाजवळ गेला. झाडावरून त्याने शव खाती उतारवले, ते आपल्या खांद्यावर घेतले आणि स्मशानाची वाट धरली. तेव्हा प्रेतांत लपलेल्या वेताळाने म्हटले, “तू जिवावर उदार होऊन या भयंकर स्मशानात एकटाच चालला आहेस. ही भुताप्रेतांची भूमी आहे. इथे असे जाण अतिशय धोकाचे आहे. तुझे हे वर्तन पाहून तुझे ध्येय काय असेल याबाबतील मला शंका येऊ लागली आहे. माझ्या दृष्टीने तर हा निष्यळ मूर्खपणा आहे. कधीकधी अत्यंत हुशार माणसं देखील अशक्य परिस्थितीत अडकतात. आपण काय करतो आहोत आणि आपण काय

करायला हवे हे त्याच्या लक्षातच येत नाही. उदाहरण म्हणून मी तुला सत्यकीर्ती नांवाच्या राजाची गोष्ट सांगते. ती ऐकता ऐकता तुम्हा थकवाही द्या होईल." आणि वेताळाने सत्यकीर्तीची पुढील गोष्ट सांगितली.

फार पूर्वीची कथाणी आहे ही। सत्यकीर्ती हा शाल देशाचा राजा होता. तो एक उत्तम राज्यकर्ता होता. राज्याचा करमणूक अतिशय कुशलतेने तो सांभाळत होता. प्रजानांचा तो अचूक होता. त्याच्या राजवटीत प्रजा फारच सुखी होती. शांतिपूर्ण आयुष्य घालवीत होती. त्याचे वय जसे वाढत गेले, तशी राजकाणाची त्याची आसक्ति कमी होत चालली. त्याला विधांतिची गरज जाणवायला लागली. अगमण राज्यभारानांतून मुक्त झालो तर चांगले होईल असे त्याला वाटायला लागले.

सत्यकीर्तीला चार मुल्ये होते. चौथेही विद्वान, बुद्धिमान व शूरवीर होते. राजाने मंत्रीगण व इतर स्मदारांबरोबर विचारविनिमय करून थोडाला मुक्ता

एप्रिल २००२

रामभद्र याला राज्याभिषेक केला व राज्यशासनाचे सारे कामकाज त्याच्यावर सोपवले.

यापूर्वी दोन वर्षे अगोदरच महाराणीचे देहान्तर्धान झाले होते. आता मात्र राजा सत्यकीर्ती गृहस्थाश्रमांत एकटाच राहिला. त्याने भक्तीमार्गाकडे आपले मन बळबले आणि त्याचाच सारे लक्ष केंद्रित केले. तरीदेखील त्याचे ध्यान सैम्य होत होते. आपले मन जसे चंचल का आहे, भक्तीमार्गात आपले चित्त पूर्णपणे समरस का होत नाही याची चिंता त्याला घात होती. त्याने ह्यावर भरपूर विचार केला आणि ठरवले की उलेले आयुष्य साधूसंन्यासी यांच्या संगतीत घातवायचे, आश्रमात राहायचे आणि मुक्तीचा मार्ग शोधायचा। आपल्या मनांतले विचार राजाने गृहस्थीत पट्ट नांवाच्या एका पंडिताला सांगितले. हा पंडित राजाकडे रोजच येतजात असे.

राजाच्या मनांतले विचार ऐकून गृहस्थीत पट्ट फक्तच खूब झाला. तो म्हणाला, "आपण अगदी योग्य विचार ठरवला आहे. सार्वारिक व्यापांतून बाहेर पडण्यासाठी साधू-संन्यासी यांच्या संगतीत राहाणे उत्तम व श्रेयस्कर आहे. अध्यात्म व जीवनानंतल्या मोहांतून मुक्ती मिळवण्यासाठी हाच खरा मार्ग आहे."

तरीदेखील राजा थोडा वेळ विचार करीत राहिला. आपल्याशीच तर्कवाद करीत तो गृहस्थीत पडला म्हणाला, "आपण ठीक सांगितलेत. जन्मापासून मी सुखी, आरामशीर आयुष्य जगलो आहे. संन्यासी जीवन अतिशय कठीण असतं. आश्रमाच्या कठोर नियमांचं पालन करावं लागतं. आहारवर नियंत्रण ठेवावं लागतं. मला हे सारं जमेल की नाही याची मिती नाटते. या परीक्षेत मी अपयशी तर होणार नाही ना?"

त्यावर गृहस्थीत किंचित हसून म्हणाला, "महाराज, आपण मुळीच धाबकूनका, पहिले काही

दिवस हे काम कठीण वाटेल खरं पण नंतर त्याची संवय अंगवळणी पडेल. आणि मुक्तीच्या मार्गाकडे आपले ध्यान केंद्रित होऊ लागेल. आपण निःसंशय सफल व्हाल, असा मला गाढ विश्वास आहे."

राजावर गृहस्थाचा परिणाम झाला. तरीही त्याचा स्वतःवर पूर्ण विश्वास नव्हता. म्हणून तो म्हणाला, "एक काम करूं या. आपल्या राजधानीजवळच्या चंपकसनांत कार्तिकेय नांवाचा संन्यासी तपस्येंत मग आहे. तिथे मी कांही दिवस राहीन. तिथल्या अनुभवाने मी तिथे राहायला योग्य आहे का नाही, याची मला खरीखुरी कल्पना येईल."

गृहस्थीत पडलाही राजाचा हा विचार पडला. त्याने संमती दिली आणि राजाने आपल्या प्रवासाची सारी तयारी रगत-केली. मित्याच्या या चक्रेला चारी कुलांनी प्रथमच आपला विरोध दाखिला.

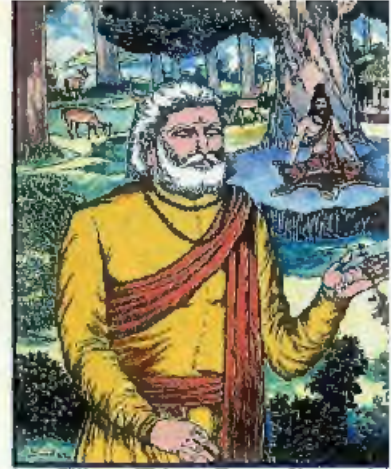
तेव्हा राजाने त्यांना समजावीत म्हटले, "जर मला तिथे राहाणे जमले नाही तर मी अवश्य परत येईन." पित्याचे हे आश्वसन ऐकल्यानंतर चौघेनज निघून गेले.

राजा सत्यकीर्तीने एक सेवक व एक दासीला बरोबर घेतले आणि तो चंपकसनांत पोचला. संन्यासी कार्तिकेयाच्या झोंपडीजवळच राजासाठी एक सुसज्ज झोंपडी बांधून तयार होती. त्यांत मऊ बिछाना असलेला पलंग होता. जवळच एका मेजावर निरनिराळी फळें ठेवली होती. सार्विक साध्या आहारानेच पदार्थ झांकून ठेवले होते. कोपण्यांत छेदे देवघर होते. त्यांत अनेक देवी देवतांची चित्रे मांडलेली होती. त्याच्याजवळच रुद्राक्षंथी गुंफलेली माला आणि बिजासनही ठेवलेले होते.

सत्यकीर्तीने त्या सेवक व दासीने सर्व व्यवस्था उत्तम प्रकारे ठेवल्यावरून त्यांची प्रशंसा केली.

रात्रीचे भोजन झाल्यानंतर राजाने बिभ्रांति बेतली आणि सकाळी तो कार्तिकेयाच्या दर्शनासाठी राहते पडला. जवळ गेल्यावरून त्याला दिसले की

चांबोबा

एका आग्रगुहावासी कार्तिकेय संन्यासी ध्यान लावून बसलेला आहे.

त्याच्या तपस्येंत भंग होऊ नये म्हणून राजा निमृष्टपणे दूर गेला व एका चौथऱ्यावर बसून राहिला. बरेच प्रहर उलटले, पण कार्तिकेय ध्यानस्थ होता. राजा चौथऱ्यावरून उतरला आणि आज्ञाबाजूच्या कराराईकडे लक्षपूर्वक पाहू लागला. थोड्या वेळानंतर पाठीमागून 'रज्ज' अशी हाक ऐकू आली. त्याने मागे वळून पाहिले.

तिथे त्याला मंदस्मित करीत मागे उभा असलेला कार्तिकेय दिसला. सत्यकीर्तीने मान झुकवून त्याला प्रणाम केला. कार्तिकेयने त्याला 'सुखी मव' असे म्हणून आशिराच दिला व पुढे म्हटले, "या, आपण या चौथऱ्यावरच बसू या." दोघेही तिथे बसल्यानंतर प्रसन्नमुद्रने कार्तिकेयाने विचारले, "तुमचे सारे सेवक परत गेले का?"

हा प्रस्न ऐकून सत्यकीर्ती जरा कर्मता आणि त्याने खातच्य स्मरांत म्हटले, "पर्मकुर्तित

21

एप्रिल २००२

राज्यासाठी आवश्यक त्या सुविधांची त्यांनी व्यवस्था केली आणि ते राजधानीला परत गेले. स्वामीजी, आता माझ्याबरोबर फक्त एक सेवक आणि एक सेयिका आहे. येथून वानप्रस्थाश्रमांतले जीवन जगायची मला संकल्प होईल, तेव्हा ही दोघेजणवेढील परत जातील. आपल्याला माहीत आहेच की माझे जीवन नेहमीच सुखरसित तऱ्हेने गेलेले आहे. राजा होते ना मी!!!” आणि त्याने तिथे राहायला येण्याचे कारण तबिस्तर सांगितले. कार्तिकेयाने राजाचे कथन लक्ष देऊन ऐकले, व नंता विचारले, “म्हणजे त्याचा असा जर्ण माला की इथे येऊन तुम्हाला बराच वेळ झाला, होय ना? तितका वेळ काय करीत होतास? कंटाळा तर आता नाही ना?”

सत्यकीर्तिने जरा नरमाईच्या स्वराने म्हटले, “हो, जरा कंटाळाचो छरा! पण नेतर उठून या चंपकवनानांती झाडे झुडूपे रचत होतो. इथली वनरार्थ पाहताना माझ्या मस्तकांत अनेक विचार उचंबळत होते.”

एप्रिल २००६

“ने कोणते विचार होते ते जरा मला कळेल का?” कार्तिकेयाने विचारले.

“स्वामीजी, या चंपकवनानांत फळाफुलांनी लवडलेले अनेक वृक्ष आहेत. औषधी उपयोगाची अनेक वनस्पतीही सुडुपे, वेळी व रोषटीही भरपूर आहेत. मला वाटते की राजवैद्य भीष्माचार्यांना इथे बोलावून घ्यावे आणि यापैकी किती वृक्षवेळी व रोषे औषधी आहेत ते जाणून घ्यावे. आजारांवर प्रतिबंधक उपाय म्हणून नवी औषधे बनवण्याचे कामदेखील त्यांच्यावर सौंपताच असें मला वाटतंय.” सत्यकीर्तिने सांगितले.

सगळं ऐकल्यानंतर कार्तिकेयाने गंभीर आवाजाने सांगितले, “राजन्, तुम्ही झाली साहज. मी जे काही ऐकतंय, त्यावरून स्पष्ट आहे की तुम्ही सकल शास्त्रांपर्यंत पारंगत आहात. केवळ डोळे मिटून ध्यानधारणा करण्याने आणि जपजाप्य केल्यानेच मुक्ती मिळते असें थोडेच आहे?”

सत्यकीर्तिने काहीही उत्तर न देता मीन फंक्कले. तेव्हा कार्तिकेय पुन्हा बोवू लागला, “हे पहा राजन्, तुम्ही तडक राजधानीला परत जावे आणि आरागात आपुण्य कंटावे. राजा या नात्याने आपले विचार उपयोगांत आणाने, त्यामुळे प्रजाजनांचे कल्याण होईल, चंपकवनाच्या वनस्तांत जे तुमचे दृग्दर्शनी विचार आहेत, ते उद्गम आहेत.”

सत्यकीर्तिने काहीही नबोलता कार्तिकेयाच्या पायांना स्पर्श करून वंदन केले. त्यांच्या पांकागणीने तो तिघून निघून गेला. दुसऱ्याच दिवशी तो राजधानीला परत गेला.

ही गोष्ट सांगून वेढाळाने राजा विक्रमाकास विचारले, “राजन्, कार्तिकेय संन्याशाने सत्यकीर्तला सर्व शास्त्रांत पांगत आहेस असे म्हटले होते. वानप्रस्थाश्रम आणि तपस्या करण्यासाठी राजाला जो उपदेश त्याने करायला द्या होता, तो न करता राजधानीला परत जाण्याचा सल्ला दिला. माझ्या

22

चांवोचा

दृष्टीने हे कथम न्यायाला घडून न तर्काशी सुसंगत असे वाटत नाही. संन्यासी सर्वस्वाचा त्याग करीत असतात. आणि त्याबद्दल त्यांना एक वेगळाच अहंकर असतो. म्हणून त्याने राजाला परत जायचा सल्ला दिला. परंतु, निदान सत्यकीर्ति राजाने तरी संन्याहाला भिन्ती करायला ठकी होती; किमान तपस्या करण्याची अनुमती मागयला हवी होती. असं करण्याऐवजी संन्याशाने सांगितल्याबरोबर दुसऱ्या दिवशी राजा आपला राजधानीला निघून गेला. हा त्याचा निव्वळ अधिचारीपणा मन्हे का? आता त्याचा वानप्रस्थ ही मिळाला नाही किंवा तपश्चर्येचे पुण्यही प्राप्त करता आले नाही! जीवनांतल्या समस्यांपासून मुक्त होण्याची त्याची आकांक्षा तशीच राहिली, नाही का? माझ्या या शक्तीचं उत्तर तुला माहीत असूनही तू मध्य बसलास तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडेतुकडे होतील.”

तेव्हा विक्रमाकाने उत्तर दिले, “आर्योक्ति अंशी आहे, की मानव सेवा हीच माधव सेवा आहे. सत्यकीर्ति दीर्घकाळ मानवाच्या संवेत गुंतलेला होता. परंतु वृद्धापकाळ जवळ आल्यामुळे कळलेल्या शरीराला राज्यकारभाराचा भार वाटू लागला. म्हणून त्याने राज्यत्याग करायचा निश्चय केला होता. तो तेव्हा वानप्रस्थ व तपस्या यांचाच विचार करीत होता, यांच्यामुळे मुक्ती मिळेल असा त्याचा समज होता. परंतु हा त्याचा गैरसमज होता,

अज्ञान होते. कार्तिकेयाने त्याचा स्वभाव ओळखला. राजा राईव प्रजेचे हित पाहून, त्यांची काळजी घेणारा जसा धर्मशील राज्यकर्ता होता. त्यामुळे जरी तपस्या करण्यासाठी, अनुग्रह घेण्यासाठी तो चंपकवनाने गेला तरी तिथे दिसणाऱ्या झाडांझुडुपांच्या औषधी उपयोगाबद्दलच तो विचार करीत बसला. आपली कामे करण्यासाठी त्याने दोन सेवक बोवून ठेवले होते, कारण त्याची त्याला संकल्प होती. संन्यासी वनर्ण, सर्वस्वाचा त्याग करणे, तपस्येत लीन होणे, ही कामे हळूहळू, एकाप्रगामेला एक, अशी बराचशी नसतात. ही सर्व एकदमच करण्याची असतात. नाहीतर ते शक्य होत नाही. कार्तिकेयाने राजाची प्रकृती ओळखली होती. म्हणून त्याने सत्यकीर्तिना राजधानीत परत जाण्याला आदेश दिला व पुन्हा राज्यकारभारात लक्ष घालण्यात सांगितले. स्वप्नशाही सत्यकीर्तिना संन्याशाच्या बोलेण्यांतला मतितार्थ समजला. त काहीही नबोलता तो दुसऱ्याच दिवशी परत गेला. इतकंच मंडले होते. असा वाचप्यांत जरातुला कार्तिकेय संन्याशी अहंकारी वाटला किंवा राजा अज्ञानी आहे असे वाटले तर मी म्हणतो की ही तुमचीच चुकीची विचारसरणी आहे. तुम्ही अज्ञान प्रकट होते आहे.”

राजाचे मीनभंग करणांत यशस्वी झालेला नेनाळ रामासहित आदर्य झाला आणि ज्ञानानंद जाऊन बसला. (सुभद्रादेवीच्या (चनेवरन)

खास बातम्या अंतराळाचे तिकीट

आंतरराष्ट्रीय अंतराळ स्थानकाला भेट देण्यास
दुसरा यात्रिक बहुधा एप्रिलमध्ये जाईल, दक्षिण

आफ्रिकेचा घनवंत उद्योगपती, मार्क शटनवर्थ, याने २ कोटी डॉलर्स या प्रवासाच्या तिकीटासाठी दिले आहेत. वर्षापूर्वी जेव्हा अमेरिकेच्या डेनिस टिटोने या स्थानकाला भेट दिली, तेव्हा नासाचे अधिकारी फारसे खूष झाले. पण आता मात्र २८ वर्षांच्या तरुण शटलवर्थला या प्रवासासाठी आवश्यक ते प्रशिक्षण देण्यास नासाचे अधिकारी तयार झाले आहेत. मार्क रशियाला जाऊन रशियन रॉकेटमधे प्रथम बसणार आहे. या कोलाबधीत, अंतराळ यात्रेकरूसाठी 'व्हिसा' चे खास नियम ब्रिटनने तयार केले आहेत. धूम्रपान, मद्यपान करणारे व मादक द्रव्यांचे सेवन करणाऱ्या मंडळींना हा व्हिसा मिळणार नाही. ठणठणीत प्रकृती व इंग्लिश भाषेचे चांगले ज्ञान, या दोन गोष्टी आवश्यक आहेत.

मंगळावर संगीत

बीगल - २ हे मंगळावर जाणारे
अवकाशयान, जेव्हा २३ डिसेंबर
२००३ या दिवशी या लोकग्रहावर
उतरले, तेव्हा ब्रिटिश पॉप बँड
'ब्लर' यांनी रचलेली धून
सेटेलाईटवरून प्रसारित होईल.
या बँडचे संगीत हे
'जगावेगळेच' आहे असा
त्यांच्या चाहत्यांचा
एप्रिल २००३

44

अभिप्राय आहे.
या चामूने हे मत खरे
करून दाखवायचे
ठरवलेले दिसते आहे.
'बीगल उतरलाय' या
गावाचे संगीत त्यांनी रचले
आहे. ते मात्र मंगळावरच्या व
पृथ्वीवरच्या लोकांना एकाचवेळी
ऐकू येईल.

चांबोबा

गणेश पुराण

पुत्रगणपतीची किंकाळी ऐकून पार्वती
घाबरून पळत आली. लोकां कापलेल्या स्थितीत
मुलाला पाहून ती शंकराकडे दोळे मटारून पहात
म्हणाली- "काय केलेलं हे? आपल्या मुलाचं लोकां
उखलतं? पुत्रवध केलात?" असे म्हणत बसि-
नीवर पडलेल्या मुलांच्या देहाला कवटाळून ती
शोक करू लागली.

लौपत्य चकित होऊन सर्व पहात असलेल्या
गदीतून एकदम समुद्राचा गर्भीर घोष व्हावा तसा
कातकलाट ऐकू येऊ लागला. मोठा अपराध
केलेल्यासारख्या शंकराकडे सर्व पाहू लागले.
शंकराला तर काय नोलावे व काय करावे ते कुचेना
भीतभीत शंकराने विचारले- "मला काहीच
माहीत नसतं माझा मुलगा म्हणतस? कसा झाला
हा?"

पार्वतीने तिच्या अंगाचा मळ खुबट्याबरोबर
निघाला, त्याची गोळी करून बाहुला कसा केला
व त्याचा पुत्रगणपती कसा झाला, ते सांगितले.
तेव्हा शंकर म्हणाला- "म्हणूनच तो 'आई',
'आई' असे बडबडत होता खरा. तू तो आपला
दोघांचा मुलगा म्हणालीस, तो माझा मुलगा कसा
काय झाला?"

तो प्रश्न ऐकून पार्वतीच्या तोंडाचाटे शब्द
उमटत नसलेला पाहून विष्णूने ब्रह्मदेवाला खूण
केली. ब्रह्मदेव पुढे येऊन म्हणाला- "शंकराने
पार्वतीचा हात धरला तेव्हाच शंकराचे तेज
पार्वतीच्या देहात सर्वत्र व्याप्त झाले.
तेव्हापासून शंकर पार्वतीच्या देहात अंतर्लून
होऊन तिचे अर्धांग झाला, म्हणून पुत्रगणपती
हा शंकराचा-मुद्रा मुलगा आहे!" चतुर्मुख

८. खेवत्य प्रकट झाले

ब्रह्मदेवाने आपल्या चारही तोंडांनी सर्व स्पष्ट सांगितले

शंकर स्तब्ध ठाण असतां पार्वती आपल्या बाळाच्या देहावर पडून रडत होती त्याच वेळी आकाशवाणी झाली "उत्तर दिशेला डोकें करून ओंपित असलेल्याचे डोकें कापून माझ्या धडाळा चिकटवा मी पुनर्जीविन होऊन उठेन" ती पुत्रगणपतीचा आवाज होता

सर्व देवांनी व शंकराच्या प्रमथगणानी सारी पृथ्वी बांदून काढली तरी उत्तरेकडे डोकें करून झोपलेली एकही व्यक्ती दिसली नव्हती आणखी हुडकत शोधत जात असतां सहाद्वी पर्वतावल्या दिग्दर्शनात हत्तीचे एक पांढरेपुत्र पिल्लू उत्तरेकडे डोकें करून शंकराला वरदान गेल्यासारखे उपदे पडलेले दिसले

ते हत्तीचे पिल्लू म्हणजे देवलोकानीत इंद्राचा

एप्रिल २००२

हत्ती ऐतवत याचेच पिल्लू होते एकदां इंद्र आपले वाहन पेशावत हत्तीवर बसून येत असतां ऐरावत नाचा मुलगा गजेंद्र हत्ती इंद्राला पाहूनही आपल्या नावात दुर्लक्ष करून पुढे जाऊ लागला इंद्राला त्याचा राग आला व म्हणाला "माझ्या वाहनाचा हा पोरना, आणि झाला इतका गर्व चढला आहे काय?"

तेव्हा गजेंद्र शांतपणे म्हणाला "माझे बाबा आपले कर्तव्यपालन करीत आहेत म्हणून तू मला कमी लेखण्याचे काहीच कारण नाही"

"अरे हत्तीच्या काढ्याला मी देनेद्र आहे" इंद्र गर्वोक्तीने म्हणाला

"होय, तर मी गजेंद्र आहे" आणखी कोणी नागेंद्र आहे व खगेन्द्रही आहेत असे प्रत्येक इंद्र आहेत शंकर यज्ञ केले की इंद्र पदवी प्राप्त होते म्हणून कोणी तपश्चर्या करू लागला की तुला भीती वाटते तरी इंद्रपद फार मोठे आहे, हे तू मोठ्या अभिमानाने का सांगत फिरतो आहेस?" गजेंद्राने इंद्राला निचारले

इंद्र सनपून शाप देत म्हणाला - "तुझं डोकें तुझू पडेल"

गजेंद्र हसत म्हणाला - शंकराच्या आज्ञाशिवाय मला मुर्गसुद्धा चावणार नाही त्या तुझू पडलेल्या माझ्या डोक्यासमोर तुला मान वांकवायी लागेल"

गजेंद्र कसा त्रिकालज्ञानी आहे हे माहीत नसल्यामुळे इंद्राने गर्वाचा होऊन म्हटले - "तर तर मग तू त्या शिवशंकरावरच विश्वास ठेवून जमिनीचा पडत रहा!" असा गजेंद्राला शाप देऊन इंद्राने त्याला स्वर्गातून पृथ्वीवर ढकलले गजेंद्र

46

चांगोळा

सहाद्वी पर्वतावर पडून नित्य शंकराच स्मरण करीत, शंकराच निवासस्थान कैलासपर्वत उत्तर दिशेला आहे तिकडे डोकें करून झांप

देव गजेंद्राचे डोकें कापून घेऊन गेले ते डोकें शंकराने मुलाच्या धडाला चिकटवून देवतत्त्व पुत्रगणपती 'गजानन' होऊन हंसतमुखाने उठून उभा राहिला

"माझ्या नाडक्याला हत्तीचे तोंड? मला नाही कबवत!" म्हणत पार्वतीने डोकें मिळून घेतले

तेव्हा गजमुख कर्णामुख स्वरात म्हणाला 'आई तू इतकं मनाला का लावून घेतेस?' जे व्हायचं होत तें सर्व निर्विघ्नपणे घ्या पडलं नाही का? त्या दिवशी तुम्ही दैधानी भितीवर हत्तीच चित्र पहात असता मला पाहिलेत ते आठवत नाही का? तोच मी विघ्नेश्वर"

पार्वतीला स्वप्न पडल्यासारखे ते दृश्य डोळ्यासमोर उभे राहिले शंकरालासुद्धा तो विघ्ननाश आठवला

"विघ्ननाशण! तू आमच्या मुलगा म्हणून अवतार धारण केला आहेस का? म्हणून का तू माझ्याशी वाद घालून युद्ध करण्यासाठी दड ठोकून उभा राहिला होनास आणि मला राग यावा म्हणून प्रयत्न केलास? आता मला तुझी सर्व अद्भुत लीला कळली 'शंकर म्हणाला

माहीतस तू गजामुखास दिलेले वचन पुरे होईल हे कसे वाटले तुला?" या शब्दांत गजाननाने शंकराला आठवण करून दिली

शंकर म्हणाला "चांगली आठवण करून दिलीस मी गजचर्मगुढा कपरेला बांधून घ्यायचे आहे गजमुख माझ्या मुलाताच तर आहे"

चांगोळा

त्यानंतर शंकराने गजचर्म आणून कंबरेला बांधून घेतले

शंकर तपत्रपणे म्हणाला - "विघ्नशंकरा! तू आपले निश्चरूप वाखना!"

तेव्हा विघ्ननाश गजानन आकाशापर्वदा वाहला व त्याला पाचमुखे दिसू लागली पृथ्वी आणि तेज वायू व आकाश या पंचब्रह्माभूताचे हिरवा श्यामल, सार, शुभ्र व निळा रंग अनुक्रमे त्या पाचही मुखाना होते त्या डोक्यावर नकाचे फुलामारखी शोभत होती गजाननाचे गोल व विशाल पोट चकचकीत लखलखीत होते व आकाशाची बरोबरी करीत होते त्याच्या अनेक हातांज अंकुश, पराशू, पाश व कलशाभरीवर ब्रह्मा विष्णू व महेश या त्रिमूर्तींची शस्त्रे, चक्र, गदा, पद्म डमरू, विशूल वज्रायुध, जपमाला, कमंडल, वीणा, तलवार, शस्त्रांचा भाला वगैरे आयुधे व

47

एप्रिल २००२

यस्तु होत्या त्याचे रूप पाहण्यासाठी माना कर करून पाहणाऱ्यांचे डोळे त्याच्या तेजारासमीर दिपून गेले व ते मान वाकवून उभे राहिले. सर्वांना एक अनिर्वचनीय आनंद वाटला. भरस्कंती वीणा हातात घेऊन गणपतीला आलडणारा भूतरास वाजपू लागली. त्यानंतर नारायणने पैद्य एग मधून मधून म्हणून सर्व वालाव्ण निनावित केले, त्या आनंदात शंकराने आनंदताडव सृत्य गुरू केले.

इटासह काटिकीटि देवानी माना वाकवून गजानताचे वदन केले. तेव्हा इद्राच्या कानावर "त्या डोक्यासमोर तुला आपली मान वाकवावी लागेल!" हे गर्जनेने म्हटलेले वाक्य वाजवार आदळत्यासाखे झाले. पुत्रगणपतीच्या धडामर बसविलेले डोळे गर्जेद्राचेच आहे हे इद्राला माहीत होते. इद्र कान धरून तीन वेळ उठावशा काढून त्रिवार आपल्या थोबाडीत मारून घेऊन मनात

एप्रिल २००२

48

चांबोबा

म्हणाला- "गर्जेद्रा! तूच खरा विकासज्ञानी मी अज्ञानी. माझ्या गर्वकीयवहल मला माफ करा!" सर्व देवानी इद्राचे अनुकरण करून गजाननाला नमस्कार केला.

विश्वरूप धारण केलेल्या अवस्थेत असलेल्या गजाननाला शंकर म्हणाला- "विघ्नेश्वरा! तूच हे रूप पाहून यात जनेक विशेष अर्थ आहेत. असे आम्हा सर्वांना वाटत आहे. ते सर्व कळाकत असे कुतूहल आम्हाला होत आहे!"

विघ्ननाश म्हणाला- "शिवभक्तांचा मेळावा म्हणजेच हे विश्व होय. सर्व विश्वाचे मातापिता असे हे जे पार्वती परमेश्वर आहेत, त्यांचा मी मुलगा आहे त्यांना मी पुण्याजनी वाह्यातो." असे म्हणत गजानन हात जोडून गप्प झाला.

तेव्हा इद्रादेच पुढे येऊन म्हणाला- "मत्स्यावतार धारण करून विघ्नने सामका-सुराचा वध केला आणि वेदांचे रक्षण केले. पूर्णचंद्रासारखी मृदुशांत काठी धारण करून विघ्नेश्वराने साक्षात् करून देऊन ते वेद भला विने मना ज्ञान व सिद्धी घरम झाली. त्यावेळी विघ्नेश्वराविषयी अनेक गोष्टी मला कळल्या. सकल्प सिद्धीचा मूळ कारण विघ्नेश्वर आहे हे ओळखून मी विघ्नेश्वराचे स्मरण करून प्रथम-पासून पुन्हा सृष्टीची रचना करू शकतो."

"विघ्नेश्वर हा विराट स्वरूप आहे. तो व्याप्त होतो म्हणूनच तो 'विष्णु' म्हणवितो. आकाश वायु, तेज, आप व पृथ्वी या पंचमहाभूत गणाचा तो अधिपती असल्या कारणानेच विघ्ननाश हा महागणाधिपती झाला. लक्ष्मी व सरस्वतीचे निवासस्थान, अशी तुझ्या पंचमुखानील दोन

मधली मुखे आहेत. त्या पंचमुखाना पंच महाभूतांचे प्रतीक पांच रंग आहेत.

"हत्तीचे डोळे हे मेधा व शक्ती दोन्हीचे प्रतीक आहे. पोट सोढे आहे एवढ्यावरच भागत नाही. आवश्यक मेधा सुद्धा आपली पाहिजे, हा त्याचा अर्थ होय. नव नवीन पक्षास धडत असताना य जुनी पचून जात असताना त्यांचा असा अर्थ घ्यावयाचा असतो की अनंत आकाशात नक्षत्र माडत ग्रेह, उपग्रह, गोल, लोक जसे भरलेले असतात तसे हे लोकेवर होय. हा नक्षत्रच एका छोट्याशा उंदरावर बसून फिरणार आहे. म्हणजे सूर्यचंद्रादी ग्रह ग्रहामंडळ शून्य आकाशात आपली गती न सोडता नियमितपणे फिरत राहणार, व झूल व अलंकार घालून हत्तीची अपूर्व अशी स्वाती निघत. तसे संपूर्ण ज्ञान विज्ञान सजून निघाले आहे असे म्हणावयाचे. विश्व-

चांबोबा

विज्ञानाचे प्रतीक म्हणजेच विघ्नेश्वर. तो विज्ञानेश्वर नामेच ओळखला जातो.

"अखिल विश्वाचा अचिन्ता व नियता आहे तो. म्हणून अंकुश धारण करतो, बौद्धिक शक्तीचा विघ्नेश्वर गुरू आहे. बुद्धिधर्म होऊ नये यासाठी माडत हत्तीला कावून ठेवतो. तसा ह् अंकुश हा मनीनिग्रहाचे प्रतीक आहे. प्रत्येक प्राणी व पदार्थ आपापल्या पायरीवर, जागेवर नैसर्गिक नियमाने बांधलेला आहे, याचे चिह्न म्हणून विघ्नेश्वराच्या हातान पाश आहे. परिपूर्णता ही कधी कमीजास्त होत नसते. याचे चिह्न म्हणून त्याने हातात कलश धारण केला आहे. परशुने तो विघ्ननाश छिन्नशिन्न करून टाकतो. सर्व विश्व हे नादान्मक आहे, चराचा सृष्टीतील कोट्यावधी आवाज ऐकू पडावेत यासाठीच त्याने आपले एवढे मोठे कान ठेवले आहेत. हत्तीचे डोळे जसे बारीकसारीक वस्तू

49

एप्रिल २००२

देखील पाहतात, तसे विघ्नेश्वराचे डोळे बारीक असले तरी सूक्ष्मदर्शी आहेत. त्या डोळ्यांना परमाणुपासून तो ब्रह्मांडापर्यंत सर्वानित्य विसत असते. त्याचे वस्तुंतुंड हे सर्व वांकड्यांना तुकडे तुकडे करून सरळ करणारे आहे. कोणतीही वस्तू कोठेही असो, सोंड सरळ किंवा वांकडी होऊन त्या वस्तूपर्यंत पोचते.

"अन्नधान्याच्या समृद्धीला विघ्ननायकच अधिनायक आहे. तो भोजनप्रिय आहे. शरीर स्वास्थ्य चांगले म्हणून बौद्धिक बल संपूर्ण आहे. फळफळावळ, पक्काने, पातेभाज्या बरींना कधी नकार व देता तो स्वीकारतो. भाद्रपद महिन्यांत हत्तीसारखे ढग येतात व त्याच्या सोंडेसारखी मुसळापार वृष्टी होते. मेघगणाचा नायक गण-नायक होय! विघ्नेश्वराने अवतार धारण केला तो याच भाद्रपद महिन्यात. भाद्रपद शुक्ल चवथीला जे विघ्ननाश गणाधिपाची पूजा करतात त्यांना संकल्पसिद्धी लाभते व विघ्नांना तोंड देण्यास स्मूर्ती व प्रसंगावधान लाभते.

"आपल्या दांतांची लेखणी करून ती उचलल्याशिवाय विघ्नेश्वराने आपल्या हातांत

पंचमवेद म्हणविण्यालायक महाभारताचे लेखनकार्य केले ते चिरस्थायी होणार. विघ्नेश्वराचा महिमा वर्णन करून स्तंगणे माझ्या साख्याला साध्य नाही. कोणतेही कार्य प्रारंभ करण्यापूर्वी विघ्नेश्वराचे स्मरण करून व त्याची पूजा करून सुरू केले पाहिजे. 'शुभमस्तु!' अशी अभयमुद्रा धारण करूनच तो बसला आहे. महागणपति हा सर्वांचे प्रथम आराध्य दैवत आहे!" असे सांगून ब्रह्मदेव मौन झाला.

तेव्हा शंकराने सर्वांकडे एकदा पाहिले व म्हणाला- "ब्रह्मदेव म्हणाला ते सर्वांनी ऐकत ना? विघ्नेश्वराची सर्वांत आधी पूजा केली पाहिजे!"

सर्वांनी होकारार्थी प्रियार मज्जा हलविल्या. नारदाने पुन्हा आपल्या जीणेवर भूप राग बाजवायला सुरुवात केली तर सरस्वतीने तदनु रूप रागिणी गायला सुरुवात केली. त्या वातावरणात पार्वती विघ्ननायकाला नमस्कार करत लागताच विराट रूप धारण केलेला विघ्ननायक म्हणाला- "आई आई नको!" आणि लगेच विराट स्वरूप सोडून वासगणेश होऊन आईच्या पायांना भिठी मारून उभा राहिला.

मेहनतीचे फळ मधुर असते

बऱ्याच वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. एक लहानसे गांव होते. त्यांत एक कष्टाळू शेतकरी राहात होता. त्याचा परिवार मोठा होता. त्याचे मातापिता, पत्नी, चार मुले व एक धाकटा पांगळा भाऊ एवढी माणसे त्याच्या घरात होती. ती सर्वजण खूप मेहनत करीत असत. शेतकरीदेखील सर्वांनी भरपूर काम करावे म्हणून त्यांना प्रोत्साहन देत असे. तो नेहमी म्हणायचा की मेहनतीचे फळ नेहमीच मधुर असते.

त्याच्या शेतालागत एक मोठे जांब्याचे झाड होते. त्याच्या सांनतीत बसून तो बुपास्वे जेवण करीत असे. शुभ प्रसंगी या जांब्याच्या पानांचे तोरण बांधून तो घराची सजावट करत असे. त्या झाडाची फळे दर हंगामात सारे कुटुंब मोठ्या आनंदाने चाखीत असे. आप्रवृक्ष त्या शेतकऱ्यासाठी फारच उपयुक्त होता.

त्या आज्ञवृक्षावर एक बनदेवी राहत होती. खूप वर्षे ती त्या झाडावर होती. शेतातल्या

पिकांतून शेतकऱ्याला जो कांही थोडा फायदा होत होता, त्यामुळे त्याच्या कुटुंबाची परिस्थिती हळूहळू सुधारत होती. तरीसुद्धा तो शेतकरी खूपच कष्ट करीत होता. बनदेवी हे सारे बघत होती.

एक दिवस बनदेवीने शेतांत काम करणाऱ्या या कुटुंबाच्या सर्व समासदांब्याकडे लक्षपूर्वक पाहिले. तिच्या मनांत विचार आला, "गरीबी असली की सर्वांनाच खूप कष्ट करावे लागतं. पण या शेतकऱ्याची परिस्थिती सुधारली, तरीदेखील तो आराम करायचे मनांत आणीत नाही. सुवाचाचा उपभोग घेण्याची कल्पनाही याच्या मनांत येत नाही. आणखी पैसा कमवण्याची इच्छा त्याला कधी होत नाही का?"

आपल्या मेहनतीच्या कमाईतून त्याने शेजारचं एकरभराचं शेत विकत घेतलं. बनदेवीला अगोदरच हे माहीत होतं.

पहिला पाऊस पडल्यानंतर एक चांगला

एप्रिल २००२

50

चांदोना

- प्रवीप चौहान -

दिवस पाहून शेतकऱ्याने शेत नांगरण्याला सुरुवात केली. त्याची कष्टाळू घुली पाहून वनदेवीच्या मनांत त्याच्याविषयी दया उत्पन्न झाली.

त्या दिवशी संध्याकाळी जेव्हा तो घरी परत जायला निघाला, तेव्हा वनदेवी त्याच्यासमोर प्रकट झाली आणि तिने त्याला आपली ओळख सांगितली. ती त्याला म्हणाली, "मी इतकी वर्षे पाहतो आहे की तू खूपच कष्ट करीत असतोस. उन्हापावसांत तू आपल्या कामांत रंग असतोस. तुझे कष्ट पाहून मला खरोखरच तुझी दया येते. बघ, तुला जितकी संयत्ति हवी असेल तितकी मी देईन. तू स्वतः मेहनत करणे सोडून दे आणि मजूर लावून शेतीचे काम करून घे."

शेतकऱ्याने वनदेवीला वंदन केले आणि

विचारले, "जर माझे कष्ट तुला पाहायत नसतील तर मजुरांचे कष्ट तरी तू कोले पाहतशील? तीदेखील माझ्यासारखी मरणसैन्य आहेत. होय की नाही?"

त्याचा प्रश्न ऐकून देवी नाराज झाली नाही, ती म्हणाली, "ते सर्वजण आपले पोट भरण्यासाठी मेहनत करतात. त्यांना कष्ट करावेच लागतात. पण मला शंका आहे की तुला कष्ट करण्यांतच सुख मिळत राहते. म्हणूनच मला तू आवडतोस. बोल, किती धन हवंय?"

शेतकऱ्याने आपली एकवार देवीला नमस्कार करून म्हटले, "मी कष्ट करतो, अपार मेहनत करतो, म्हणून तू माझ्यावर प्रसन्न आहेस. मला संपत्ति देऊन तुझ्यापासून दूर करायचा तुझा विचार आहे का? नाही देवी. तुला आशिवर्द मला संपत्तीसमान आहे. मला धनसंपदा नको आहे." एवढे म्हणून तो तिथून निघून गेला.

दोन दिवसानंतर जेव्हा तो शेतकरी शेतांत नांगर चालवत होता, तेव्हा नांगराचा फाळ कशाबतरी आपटल्याचा आवाज आला. त्याने तिथे उक्कून पाहिले तर तिथे एक पितळेचा हंडा सांपडला. त्यांत सोन्याचादीच्या मोहरा भरलेल्या होत्या.

त्याने तो हंडा खांद्यावर घेतला आणि तो आन्याच्या झाडापाशी आला, त्याने वनदेवीला हांक मारून बोलावले. "देवीमाते" असं तो दोन्हीन वेळा जोरजोरांत ओरडला.

दुसऱ्याच क्षणीं देवी प्रत्यक्ष येऊन म्हणाली, "तू मला बोलावलेस? सांग, काय झालंय?"

शेतकऱ्याने हंड्यातल्या मोहरा दाखवून म्हटले, "हे तुझंच काम आहे ना?"

देवीने म्हटलं, "काय बोलतो आहेस तू? मला तर कांहीच माहिती नाही."

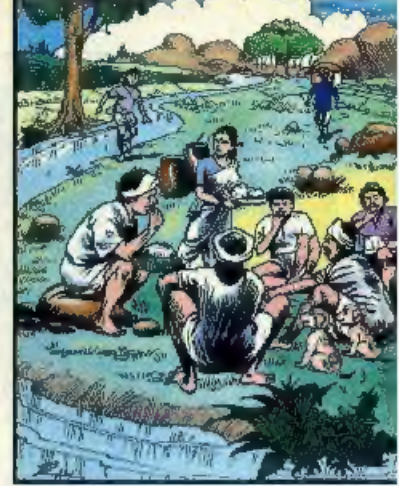
शेतकऱ्याने हंस्वत म्हटले, "इतकी वर्षे मी हे शेत करतो आहे. या शेताचा कानाकोपरा मला ठाऊक आहे. तुझी एवढीच इच्छा आहे ना, की मी मजुरांकडून काम काढून घेऊं आणि स्वतः इतकी मेहनत करूं नको म्हणून? ठीक आहे, नसंच होईल" तो हंडा घेऊन शेतकरी तिथून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी त्याच्याबरोबर दहा मजूर आले. त्यांना पाहून देवीला फारच आनंद झाला. परंतु तिचा आनंद फार वेळ टिकला नाही. जे मजूर कामासाठी आले होते, त्यापैकी फक्त दोघेच काम करायला लायक दिसत होते. बाकीचे म्हातारे होते. कांही ना कांही व्याधीमुळे विकलांग दिसत होते.

शेतकऱ्याने प्रत्येकाला वेगवेगळे काम नेमून दिले. तोही त्यांच्याबरोबर काम करू लागला. दुपारी शेतकऱ्याच्या ब्रायकोने सर्वांसाठी जेवण आणले. त्याच वृक्षाच्या सांबलीत सर्वांनी मिलून भोजन केले.

नंतर घटकाशर सर्वांनी एकमेकांना आपापल्या सुखदुःखाच्या कथा सांगितल्या. शेतकऱ्याने त्यांची दुर्दशा पाहून त्यांना योग्य तो सहा सांगितला.

"एक गोष्ट नेहमी लक्षांत ठेवा, परमेश्वराने वानवाची ही सुधी कांदी आपण रिकामटेकडेपणाने बरगण्यासाठी निर्माण केलेली नाही. भरपूर कष्ट केल्यानंतर सुखास्वस्थानाने राहण्यासाठी केलेली आहे. जोपर्यंत आपण जिवंत आहोत, तोपर्यंत चांदोवा

जेवढी मेहनत आपल्याला करता येईल तेवढी आपण केलीच पाहिजे."

दिवस मायळ्यापूर्वी मजुरांनी काम थांबवले. शेतकरी जबळच्याच एका झोंपडीत शिरला. वनदेवी देखील त्याच्या पालोपाठ झोंपडीच्या आंत गेली.

शेतकऱ्याने त्या पितळी हंड्यातून कांही चांदीच्या मोहरा काढला आणि मजुरांना योग्य मजुरी दिली.

"या शेतकऱ्याने मजुरी देताना कंजूरपणा केला नाही. पण मग या लुळ्यापांगळ्या लोकांना तो काम करायला कां घेऊन आला असावा?" वनदेवीला प्रश्न पडला होता.

मजूर परत गेल्यानंतर शेतकऱ्याने देवीला बोलावून सांगितले, "पाहिलंस ना? तुझ्या

इच्छेनुसार मी शेतांत काम करायला मजूर घेऊन आलो. आणि त्यांना कामाला लावले. आता तू खूप आहेस ना?"

"मी आणि प्रसन्न? मी कशांला प्रसन्न राहीन रे? तू तर क्षणभरदेखील बसला नाहीस. मग ह्या मजुरांना आणायचा कसबा आलाय फावला?" देवीने विचारले.

"तू अगदी बरोबर विचारलं आहेस, आज जे शेतांत काम करायला आले होते ना, ते अत्यंत आळशी नि कामचोर सोक आहेत. म्हणून त्यांच्यावर काम पूर्णपणे मी सोंपवलं नाही. त्यांच्याजवळ राहून, मी त्यांच्याकडून काम कायून घेतलं. तू जे धन मला दिलं आहेस, त्यातून मी त्यांना योग्य तितकेच वेतन दिले. आता रांग, आता तरी तू खूप आहेस ना?" त्याने इंसतइंसत देवीला विचारले.

त्यावर वनदेवी म्हणाली, "तुझे बोलणें ऐकल्यानंतर मी खरंच संतुष्ट झाले आहे. देवतांच्यात माझ्यासारखी मानवी, व मानवजातीत तुझ्यासारखी देवतुल्य मंडळी असतात, हे पाहून मला फारच आनंद झाला आहे. तू जलाच राहा

आणि अशीच सत्कृत्यं बरीत राहा. तुला हवे असेल तेवढे धन मी तुला देत राहीन."

देवीचे हे बोलणें ऐकून शेतकऱ्याने हात जोडून तिला विनंती केली व म्हणाला, "माते, कृपा करून असं माग करूं नकोस. विनासापास मिळणारा धन, फुकटांत मिळणारी संपत्ती कुणालाही लाभत नाही. मी जे नवे शेत खरेदी केलंय, त्याच्यांत जर उत्तम पीक आलं तर मजुरांच्या श्रमाची मजुरी मी माझ्या कष्टाच्या कमाईमधूनच देईन. तेव्हा या मजुरांच्याबरोबरीने मीही काम करीत राहीन आणि आणखी जमीन खरेदी करीन. तू फक्त या आग्रवृक्षावर बसून मला सदैव आशिर्वाद देत राहा. यापेक्षा जास्त कांही मला नको."

देवीने त्याचे बोलणें लक्षपूर्वक ऐकले. त्याच्या चेहऱ्यावरचा आत्मविश्वास व स्वाभिमान पाहून तिला फारच आनंद झाला.

"ठीक आहे, कष्टाचे फल नेहमीच मिळते. जो मेहनत करतो त्याला नेहमीच सुख मिळत राखते." असं स्वतःशीच म्हणून तिने शेतकऱ्याला आशिर्वाद दिला व ती जंतर्धान पावली.

बजरंगाचे साहस

बजरंग बलरामपुरमधें राहत होता. त्या दिवशी तो नेहमीसारखा शांत नव्हता. रागाने त्याचा चेहरा फुलून निघाला होता. त्याने एक ततमार काळवी आणि दगडवर तो मी पाजळूं लागला. गेले किन्वेक दिवस तो आणि वीरबाहू यांच्यामधे शेतीच्या कामावरून होणारा वाद आता बिकोपाला गेला होता. वास्तविक बाब अगदी किरकोळ होती. पण बघताबघता त्याला भांडणाचे स्वरूप आले. त्यावेळी बजरंगाने संतापाच्या भ्रंश म्हाटले, "जे वीरबाहू, ज्या मी बुड्या पोटांत तलवार खूपसून तुला मारले नाही, तर माझे नांव बजरंग नव्हेच! तुला ठाऊक आहे ना, मी या प्रांतातल्या प्रसिद्ध भीमाच्या कुळातला आहे!" अशी प्रतिज्ञा करून तो धरी परतला.

बजरंग तलवारीला धार लावीत होता आणि एकीकडे तोंडाने वीरबाहूला यथेच्छ शिष्या देत होता. या गोष्टीचा बघा गावभर झाला. कांही लोक हे पाहायला त्याच्या घरासमोर जमले. गांवातल्या कंधातिघा वडीलघान्या मंडळींनी बजरंगाला म्हटले,

"अरे, तुमची दोघांची शेते एकमेकांला लागून आहेत. दोघांनाही एकामेकांची मदत लागेल ना काधीतरी! दोघांच्यात उगीच तेंढ कशासाठी ठेवायची? तुम्हा राग विसरून जा."

पण बजरंगाने त्यांच्याकडे सरळ दुर्लक्ष केले. आणि हातांत तलवार घेऊन तो वीरबाहूच्या घराकडे निघाला. ह्या तमाशा पाहता गांवातली पोरटोरेही मागोमाग जाऊ लागली. जेव्हां ते वीरबाहूच्या घरासमोर गेले, तेव्हा त्यांना कळलं की तो भरांत नसून शेतावर गेलेला आहे. बजरंगाने जोडने तलवार हलवली आणि पुन्हा वीरबाहूला शिष्या देतदेत तो शेतकडे निघाला. तोपर्यंत गावातले आपखी कांही लोक तिथे गोळा झाले.

शेताच्या बांधावर बसलेला वीरबाहूलांत वासत होता. हातांत तलवार घेतलेल्या बजरंगाला त्याने पाहिले. पण तो जरासादेखील हलला नाही की कांही बोलला नाही. त्याला त्याच कांहीच वाटले नाही. त्याने एकवार बजरंगाकडे पाहिलं आणि पुन्हा वळून तो आपल्या कामांत गुंतला.

बजरंगाने हातांतली तलवार हवेंत फिरवली, आणि लांबलांब टांगा टाकीत तो वीरबाहूच्याजवळ आला व मोठ्याने ओरडत म्हणू लागला, "अरे, तू मला अजून गीटपणें पाहिलं नाहीस असं दिसतंय. माझ्या हातांत ही तलवार आहे; बघ जरा नीट! ही मी तुझ्या पोटांत खुपशीन आणि तुझा कोयळाच बाहेर काढीन, सांगतोय तुला!" असं म्हणून त्याने तलवार वर उचलली.

जमलेल्या लोकांना वाटलं की बजरंग कांही पोकळ बदाई मारीत नाही आहे, आणि तो खरोखरच वीरबाहूला मारेन, लोकांनी बजरंगाला पकडले आणि ते त्याला दूर घेऊन गेले.

इतकं सगळं होऊन देखील वीरबाहू धोडासुकां घषला नव्हता. तो जागच्याजागी बसला होता, त्याने आपली बैठक बदलली नाही किंवा

बजरंगाला पुन्हां चकून पाहिले नाही. तेवढ्यांत रघुम नांवाचा एक माणूस वीरबाहूच्याजवळ घेऊन म्हणाला, "काय करतो आहेस तू? एका बाबूला बजरंग तलवार घेऊन तुला मारायला येतोय आणि तू चूप बसला आहेस! कांहीही झालं नाही हे छंद, पण तू त्यांच्याकडे पुन्हां चकूनदेखील बघितलं नाहीस. वा, तुझ्या हिमतीला वाद दिवीच पाहिजे."

एकीकडे बजरंग लोकांकडून आपली सुटका करून घेण्यासाठी धडपडत असताना म्हणाला, "सोडा मला, आज वीरबाहूच्या जिंदगीचा शेवटचा दिवस आहे. मी त्याची खांडोळी करणार आहे."

लोकांनी झटापट करीत असलेल्या बजरंगाला पाहून वीरबाहूने रघुमला म्हटलं, "रघुम, आता मी तुला एक गंमत दाखवतो ती बघ हं! तू तिथें जा आणि ज्या लोकांनी त्याला पकडून ठेवलेलं आहे,

त्यांनी जाऊन हळूच सांग की त्याला सोडून द्या."

वीरबाहू बजरंगाला सोडवण्यासाठी कां सांगतो आहे, ते कांही श्यामच्या लक्षांत आलं नाही. श्यामला वाटलं की बजरंग जोरजोराने ओरडत आहे, शिर्षीगाळ करतो आहे, मारण्याची धमकी देतो आहे आणि हवेंत तलवार फिरवतो आहे. वीरबाहूला आपल्या स्वतःच्या प्राणांचीदेखील पर्वा नाही का? हे कसलं असलं अचाट धैर्य? असा विचार मनांत घोळवत तो बजरंगाला पकडून धरणाऱ्या लोकांच्याजवळ गेला. आता काय होईल ते पाहण्याची त्यालाही उत्सुकता होतीच. त्यांच्यापैकीं एकाला त्याने खुणेने बोलावतं आणि त्याला सांगितलं, "बजरंगाला सोडून द्या!"

झालं, बजरंगाला त्यांनी सोडून दिलं. अपरमात ही बटला घडली आणि बजरंग तोंडघशी पडला. वीरबाहूला आपली तलवार दाखवत एकेक पाऊल मोजूनमापून टाकत बजरंग वीरबाहूच्या दिरीने जाऊ लागला.

पण बाबेलेला त्याला पकडायला कुणीही पुढे येईना. हे जेव्हा त्याच्या लक्षांत आलं. तेव्हा तो जागच्याजागीच उभा राहिला. वीरबाहूला संजोधून तो म्हणाला, "अरे वीरबाहू, तुझ्या आयुष्याचे

अजून कांही दिवस शिष्टक आहेत. म्हणून तू बाबेलास. इतक्या लोकांच्यासमोर तुला मारून मला तुलाची हत्या खायची नाहीय, किंवा कांसार चढायचं नाही. असला मूर्खपणा कांही मी करणार नाही. आज नाही, तर पुन्हां कधीतरी नकी तुला मी पाहून घेईन. त्यावेळेला तुला कुणी नाही वाचवू शकणार बरं! तुझं मरण माझ्या हातूनच होणार आहे हे विधीविहित आहे." असं म्हणून तो परत फिरला आणि तिथून निघून गेला.

तो गेल्यानंतर वीरबाहूने तिथें उभे असलेल्या लोकांना म्हटलं, "तुम्ही सर्वांनी पाहिलंत ना, तुम्ही जसं त्याला सोडून दिलंत, तशी तो घाबरून निघून गेला. त्याला ठाऊक होतं की तुम्ही त्याला माझ्यावर हट्ट करण्यापासून रोखाल.

मला नुसती तलवार हवेंत धरून त्याने घाबरण्याचा प्रयत्न केले. मारण्यासाठी येणारा माणूस आपल्याबरोबर लोकांचे सटांक घेऊन कां येत असतो? भुंकणारे कुजे चाबत नाहीत, आणि चावणारे कुजे भुंकत नाहीत. बरोबर आहे ना माझं? ही म्हण या ठिकाणीं अगदी 'खांगली' लागू पडते."

त्याचे बोलणें ऐकल्यानंतर वीरबाहूच्या धैर्याचे कारण त्यांच्या लक्षांत आले.

